

quan la síl·laba pretònica és tancada o llarga).

Cubeta, V. *cup* *Cúbia*, V. *covar* *Cúbic*, *cúbica*, *cubicació*, *cubicar*, V. *cub* *Cubilet*, del castellà, veg. DCEC (CUBILETE) *Cúbit*, *cubital*, V. *colze* *Cu-boide*, V. *cub*

CUC, mot de creació expressiva. □ 1.ª doc.: *cuc* i sobretot *cuca*, S. XIII; *cuc* abunda encara més que *cuca* des del xv.

Se cita ja en Llull un cas de *cuc*=*verm* dels cadàvers, i un de *cuca* 'bestioleta'. En aquell sentit a l'Edat Mitjana predomina l'ús de *verm*. Però des del S. xv *cuc* abunda molt, i es presenta en totes les aplicacions modernes: «la nafra fresca / si li-n fan bona / <del drap menstruós> s'estiomena / o s' i fan *cuchs*», «l'abadessa / me doctrinà, / consell donà, / que-m fes malalta / --- / —Met en la orina / cendra, farina, / oli, calç, let, / algun *cuquet* / chic, del forment / ---», JRoig (*Spill*, 9673, 6048); «posats los tres-cents ducats en la mà del rey, prengueren lo balaix e sobre una anclusa hi donaren ab un martell, e romperen-lo per mig e trobaren-hi un *cuch*», JoMartorell (Ag. I, 354). En els diccs. del S. xvi, Busa-Nebr. i OPou, apareix en moltes aplicacions; en aquest: «*cuc de la farina*: blata; *cuc o corc del forment*: curculio; *cucs que-s volten*: involvulus; *cucs de moltes cames*: centipeda» (*TbPu.*, 89); ib. 'larva d'abella o abella jove' «la primera obra de les abelles, perquè no mengen los *cucs* mel: comossis».

És curiosa, i no sense conseqüències lexicals, la idea del cuc que es fa a l'orella: «caparres són los *cucs* que-s fan en les orelles» ja en OPou (56), si bé aquest ho refereix als gossos; és ben dubtosa, o més aviat improbable, l'explicació que en solen donar per la forma espiral d'una de les cavitats de l'orella interna, coneixement limitat a gent molt sàvia; més hi pogué contribuir, és probable, el coneixement que el poble té dels paràsits de les orelles de certs animals, com els gossos. El cas és que a moltes terres això dóna lloc a creences esteses a l'orella humana i a d'altres conseqüències lingüístiques: el port. *oução*, nom d'una espècie de cuquet o acàrid, prové de AUDITIO, -ONE, 'oïda', car hom cregué que es trobava en l'orella (veg. DECH, OIR); els annamites creuen que l'oïda es protegida per un animalet que viu dins l'orella, mort el qual s'ensordeix la persona (Riegler: *W. u. S.* VI, 198-9): això ha estat donat (*W. u. S.* III, 190-1), amb raó, com a explicació del mot portuguès, i de la frase catalana *matar el cuc de l'orella* 'eixordar (algú)', que és general del Princ. (no emp., *AlcM*), que a Menorca es reemplaça per *podrir es cuc de s'oreia* i a Mallorca per *fer es cuc de s'oreia malalt* (amb testimonis alcoverians en *AlcM*, § m).

Cap varietat de cuc ha estat tan documentada i estudiada com el cuc de seda i tot allò que el concierneix. La seva cria i explotació ha estat sempre molt activa en particular en les terres insulars i valencianes (d'aquestes ja he parlat bastant a CAPOLL i BOTJA); segons notícies d'un cronicó recollides per

A. Campaner (*Chronicon Majoricense*, p. 226) en temps dels sarraïns Mallorca tributava 300 peces de tela de seda cada any al nostre rei i Eivissa més, 400; un doc. ross. de 1433 dóna detalls del «leytuari de *cuchs*, grana de *cuchs*» (*InuLC*, s. v. *cuc* i *leytuari*); JRoig parla dels *cuchs* de seda a *Spill*, v. 968; OPou tradueix *bombyx* i detalla la «història dels *cucs* y obres de seda» (*TbPu.*, 321, 322).

Cuc en les seves diverses accs. és avui un mot d'ús general a tot el domini lingüístic, sense exceptuar-ne l'Alt Pall.,¹ ni els Comtats, ni Eivissa («insecto, gusano, lombriz», PzCabrero), ni l'Alguer (BDLC XIII, 269), ni el Migjorn valencià,² ni Ribagorça.³ Molt estesa la frase *tenir cucs* per 'tenir por'; allí van ser els *cucs* 'les dificultats': «(en un rellotge que reparaven) los *cucs* eren com poder-s'hi posar la pèndola», B. de Maldà (*Coll. B. V.*, p. 75).

A l'Edat Mitjana abunda tant o més la informació sobre el femení *cuca*. *RMA.*, S. XIII, ni en la seva part aràbiga ni en les gloses, no porta el masculí (car allí *ququ* és el 'cucut'), però sí la glosa «*cuca* que facit seda» explicant el ll. *bombix* i l'àr. *dúda* (p. 271). Com a NPP uns *Petrus Cuca et Bn. Cuca* ja figuren en un pergamí original ross. de 1230 i un *Gui<lelmi> Cuque* en un doc. de 1257 (*InuLC*); «ensenyà tremetre contra los enemichs olles plenes de serps e de tota mala *cuca* verinosa qui-s puxa haver, car espaventen als enamichs e ls nouen molt quant se escampen per la nau», Eiximenis (*Regiment*, § 33); *DBal.* cita «la formiga, qui és una patita *cuca*, és bona per dar exempli ---» d'una traducció del *Breviari d'Amor*; en la *Història del Cavaller Tuglat* (fi S. XIV): «calàpets e serpens e altres males *cuques*» (*CoDoACA* XIII, 98); «hagué serps e *cuques* verinoses que la-s menjassen, e manà-la posar dintre», StVicentF (*Serm.* II, 176.11); «gòrda en la hòstia --- per veure si havia nenguna *cuca* d'un fos axit lo dit sanch», doc. de Seu d'U., S. xv (*BABL* XIII, 26i); «en la vinya del Senyor --- / carts, romaguères, / canyota, gram, / *cuca*, faram / --- / no hi crexeràn», JRoig (*Spill*, 13518); «SUZIEDATS DEL COS --- polls --- les *cuques* dels polls: lens, -dis; pussa: pulex ---», OPou (*TbPu.*, 232).

Predomina en això la idea de la *cuca* mala o verinosa, d'on nasqué la frase feta *matar la cuca* (també *matar el cuc*) aplicada a 'menjar o beure quelcom' (p. ex. de bon matí), com si amb això simbolitzéssim els efectes de la debilitat en una *mala-cuca*: «lo proverbi català qui fo feyt del bon vi diu axí: que qui ben veu, bé alluca, e qui ha bon cap bé açuca, e qui ha bons peus bé atruca, mas sobre tot lo bon vi mata la *cuca*», Eiximenis (*Terç*, 182, *DBal.*); avui *matar el cuc* és frase d'ús general per 'menjar o beure un poc en dejú, abans de l'esmorzar' (escr. Renaix. del Princ. i Mall., *AlcM*, § f), que alguns varien en *trencar el cuc* (*AlcM*, i així a Farrera de Pall., 1933).

L'ús del femení *cuca* segueix essent molt ampli en l'època moderna. En lloc de *cuc de seda*, el femení té molta menys extensió si bé no és inoït: «al costat de la capella hi ha un gros roure, prop de la casa de las *cucas de sedas*», B. de Maldà (*Excursions*, p. 112). En